

PROLETÁRIRÓ, DE NEM „VASBAÖLTÖZÖTT”

Arcképvázlat Baráth Lajosról

1.

Tűz és korom címmel, a közelmúltban jelent meg Baráth Lajos ötödik kötete, amely írói fejlődésének újabb állomása. Örömmel konstatálja ezt valamennyi irodalombarát, éljen az ország bármelyik sarkában is. Mi, nógádi olvasók azonban — anélkül, hogy bármiféle mesterséges határt húznánk a területek között — megkülönböztetett érdeklődéssel vesszük kézbe a kötetet, hiszen írója személyes ismerősünk, a „estvér gyárvárosban” Miskolcon szerkesztett Napjaink című észak—magyarországi irodalmi lap gyakori szerzője, munkatársa. A tájegységi együvértartozás érzése jogosít fel, hogy örömmel üdvözöljük a legújabb Baráth-regény megjelenését. És még valami! Az a milió ugyanis, amelyet Baráth Lajos könyveiben megrajzol nemcsak az Avas-környéki, hanem a nógádi embernek is sajátja, aki szintén az égbetörő gyárkémények, a hegyek ölen meghúzódo bányák, az új világot teremtő építkezések szomszédságában él. Az író ötödik könyvének megjelenése mindezen túl a számvetésre is jó alkalom: hová jutott el Baráth Lajos szimpatikus törekvései útján?

2.

Az irodalmi alkotásnak mindig érték-mérője, hogy mit tud kora történelmi lényegéből, fejlődési tendenciáiból megragadni. Nemcsak arról van szó, hogy a nagy átalakulások erkölcsi-lélektani jellemzőit főként az irodalom hagyományozza tovább, hanem arról is, hogy egy-egy mű mindig csak a legalapvetőbb történelmi témákon lett naggyá.

Az elmúlt évek kiemelkedő alkotásai is — Rozsdatemető, Hűsz óra, Hideg napok, hogy csak néhányat említsünk a regények közül — ezt igazolják. Ugyanakkor irodalmi életünkben ellentétes tendenciák is érvényesülnek. A novellára vonatkoztatva Faragó Vilmos ezt így határozta meg a közelmúltban az Élet és Irodalom hasábjain: Félő, hogy az új magyar novella a perifériára szorul, tematikai és tartalmi szempontból is. Kivételek persze vannak, de az új magyar novellák többsége nem onnan meríti anyagát, ahol a világ teremtése zajlik. Állóvizekből meríti. A szó leszűkített értelmében való magánemberi szférákból. Nem tud emberi dokumentummá nőni — mint a maupassant-i vagy a mórliczi novella —, mert nem a társadalmi embert dokumentálja.”

Nos, Baráth Lajos mint novellista, és mint regényíró egyaránt a kivételek sorába tartozik. Témáit a gyárak, bányák, építkezések világából meríti, hőseit a kétkezi munkások köréből választja. Írásai mai életünk egy darab valóságát — „ahol a világ teremtése zajlik” — rejtik magukban. A munkásember és a társadalom viszonyának nemcsak új nézőpontú ábrázolását, de felfedezését is nyújtják. A város életét Baráth nem valamiféle urbánus módra, nem a múlt irodalmi kliséi alapján ábrázolja. Úgy tud friss és modern lenni, hogy mindig emberközelen marad. Ez meglehetősen ritka tulajdonsága fiatal íróinknak. Baráth írói magatartásának szerénységével ki is tűnik nemzedékéből. Ars poeticája: szeretni azokat az embereket, akikről ír. Velük érezni, igazságukkal együtt létezni. Önmagáról írja: „Hőseim többnyire kétkezi munkások. Magam is

kétkezi munkás voltam: hosszú éveken át az építőiparban, bányában dolgoztam. S ha a személyes ismeretség még nem is predestinálja a művet, annyit azonban feltételez: ha az író belepja magát az írásába — s ez mindig van! —, akkor nem lombikban formázott embereket „elevenít” meg, hanem valóságost, érzőt, szenvedni és örülni tudót.

Baráth Lajos proletáriró. Élettapasztalataiban és szemléletében az. De nem „vasbaöltözött” — vallja róla Sz. Kováts Lajos a Kortársban. Proletárvilága a népmesék regényeinek tündérorszá-gára hasonlított leginkább: rettenetesekek a próbák, de végül is győz a jó. Ez a világ stilizált, de mégsem irreális: az osztálynak a tudatosan innen, szinte vegetatív erői történeteit, embereit, a talpukon tartják. A gyengédségnek és a férfiaságnak sajátos keverékéből táplálkozik írásainak minden más vonásnál szembetűnőbb jellemzője. Ez a fiús-báj az, ami a népmesékkel rokon frissesség és érintetlenség varázsát adja, s ami egyúttal jelzi az író korlátait is. Nem kívánja megváltani a világot meg-hökkentő felfedezésekkel, doktriner kártyavarárból szerzett robotkozmoszokkal. Céljainak ez a korlátozása erénye és véglete egyszerű.

3.

1962-ben az Új termés sorozatban jelent meg első kötete Ember fehér bottal címmel. Huszonhét éves volt akkor. Azóta a legfrisebbet is beleszámítva még négy: Házak tábla nélkül (1963), A díszhal (1963), Lopakodó prédikátorok (1966), Tűz és korom (1967). Öt év alatt öt kötet: bizony nem is kevés. Baráth Lajos tehetségének és lankadatlan alkotókedvének bizonyítéka.

Egyéni élményanyagú, eredeti mondanivalót hordozó novelláiban, kisregényeiben azokat a néha apróságoknak

tűnő, de lényeges mozzanatokot villantja meg, amelyek az emberalakító folyamatok fordulópontjai. A Gyávaság, A vonatok pontosan indulnak, a Lopakodó prédikátorok, A hét százhatvannyolcadik órája, az Itélet című novellák munkásai, vagy a Kuszenda lányok című kisregény bányászai a nyers indulatok világában élnek és dolgoznak, mélyen szunnyadó érzéseik azonban emberré avatják őket. Az író nemcsak tetteikből és szavaikból ismeri őket, hanem feltárja a külvilágtól elrejtett gondolataikat, érzéseiket is. Nagy érdemük ezeknek az írásoknak, hogy poézist keresnek a munkáshétköznapokban.

Baráth Lajos nemcsak a munkában volt sokáig társuk a Peszkó Laláknak, a Bazsekoknak és a többieknek, hanem együtt is lakott, élt velük a munkáskolónián, ahová nagyapák szójátéka szerint „a Poklot tervezték, de az ördög oly szegényesnek és mocskosnak találta e helyet, hogy már az első napon továbbállt, s a föld alá menekült.” Az író Házak tábla nélkül című regényében egy ilyen kolónia életét örökíti meg, kivételes atmoszférateremtő erővel. A kötet ajánlásában „rejtett” célját is elárulja: „Attila fiamnak; Te, aki még ott született azon a kolónián, a tábla nélküli házak egyikében, mire megtanulod a betűket s e könyvet érteni, a Bónis-telepre csupán e könyv emlékeztessen — másról szólnak majd elbeszéléseim hozzád; azért tudjál valamit nagyapáid, apáid egykori sorsáról is.” Krónikássá, egy sajátos életforma krónikásává vált Baráth Lajos ezzel a kötetel.

4.

A Lopakodó prédikátorok remekbe ötvözött novellái után már várható volt, hogy megszületik a Baráth által ábrázolt életforma viszonylag átfogó szintézise is. A Tűz és korom ilyen igénnyel íródott.

Az Új Írás hasábjain már megjelent regény új otthon alapító munkásembe-
rek története. A Magvető Kiadó minden
bizonytal a növekvő közérdeklődést ki-
elégítendő jelentette meg könyvalakban
is.

Az olvasmányos történet munkáskör-
nyezetben bonyolódik, emberi sorsokat
mutat be meggyőző hitelességgel. A mű
rokonszenves hősei valamennyien mun-
kások, akik a Bükk lábánál fekvő Ha-
rangodon új város telepét építene. Azt
akarják, hogy békés otthonuk távol le-
gyen a gyár füstös levegőjétől, embe-
ribb körülmények között akarnak élni.
Egymást segítve szorgoskodnak a ház-
építésnél, amikor váratlan bonyodalom
támad.

Időközben ugyanis fölemelik a felpar-
cellázott telkek árát, s így az új tulajdo-
nosok reményt keltő terve felborulni
látszik. Föllázadnak, mert a drága te-
lekárát nem tudnák törleszteni. Meg-
sem várva azonban a kérvényeikre re-
mélt választ felépítik új otthonaikat és
beköltöznek a friss mészszagú házakba.

Eddig a történet, amelynek során
megismerjük a munkástelep lakóinak
gondjait, örömeit, belső világát. Meg-
ismerkedünk a rokonszenves párttitkár
Bánó Pállal, a kitűnő szervező Lipó
Gyulával, a szívtelen Koósnéval, a kika-
pós Viharnéval, a talpig ember Kereső
Bertalannal és a közös munkát hátrál-
tató maradi jehovások szektájával. Az
író kitűnően jellemzi hőseit, szeretettel
szól róluk. Hogyisne tenné, amikor még
a mindig morózus Spisák Jóska is fel-
derül, ha kalapácsot fog a kezébe. Moz-
dulatai bűvészmutatványként hatnak,
úgy pattog a kezében a szerszám, hogy
öröm nézni.

A munka életi ezeket az embereket,
a maguk végezte és a közösen végzett
egyaránt. Nem így a gondolkodásuk,
amelyben bizony sok még a visszahúzó

erő. Az új otthon békéje csak ezek
száműzésével lehet zavartalan.

Az izzó vasdarab fénylő szikra. Csak
amikor már súlyosan megülepszik a há-
zak tetején, felhasogatja az ablakpár-
kány síma deszkáját, feketére festi
a fák lombzatát, szétroncsolja a tüdőt,
égetően marja az erek falát — csak
akkor mondjuk a szikrára, hogy korom.
Fekete eső ez, amely mindennél borzal-
masabb! A munkáskézzel csiholt tűz
idézi elő, de nem szabad engednünk,
hogy behatoljon körünkbe, kicsiny vagy
nagy világunkba — hirdeti Baráth La-
jos új regénye.

Szép ez a könyv, költői és drámai,

5.

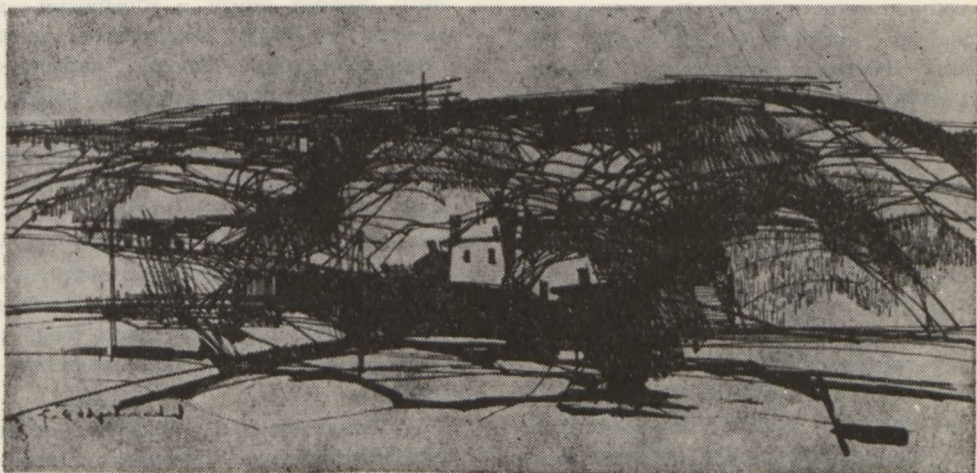
Baráth Lajos nem az iskolák padjai-
ban tanulta az írás tudományát. „Ös-
tehetség” ő, ahogy mondani szokás. Nem
kis dicsérete írásművészetének, hogy
csak magas mércével mérhető. Az ered-
mény: írói mestersége bizony még hagy
kívánnivalót maga után. Meg-megbotlik,
egyenletlen a stílusa. Nem a kifejezés
eszközeinek igénytelenségét rójuk fel
neki, hanem azt sajnáljuk, hogy a mű-
gond nem kíséri végig az írást sokszor
még egy fejezet erejéig sem, nemhogy
az utolsó sorig. Esetenként egy-egy
mondaton belül is vannak döccenések.
Íme két példa a Tűz és korom-ból:
„Nem volt meleg azon a napon, az eget
átlátszó pára takarta, s bár a sugarak
áttörték a könnyű, fátyoltestű felhőze-
tet, melegének javát elveszítette.” (20.
oldal 1. bekezdés) „Homér, az öreg szót-
lan ment el a kaputlan udvar előtt.”
(28. oldal 2. bekezdés.)

De nem igénytelen Baráth Lajos az
ábrázolás terén. Emberismerete a belső
ábrázolás szintjén kamatozik bőségesen.
Írásaira az őszinte közvetlen hangnem,
az egyszerű nyelvezet a jellemző. Néha
azonban többet mond a kelleténél, mint-
ha nem venné észre, hogy egy fölőlsle-

ges magyarázat kevesebbet ér a sejtetésnél. Írásai külső formájukat tekintve egyhangúnak tetszenek, a rutinosság veszélye fenyegeti az írókat.

Novellái, regényei szociológiailag viszonylag szűk területet fognak át. Ezt gyakran értékelik tematikai szegénységként. Íme az író véleménye: „Nem értem, miért hiba az, hogy témáimat, hőseimet a munkások közül választom. Akikről én írok, nem nagyon hallatják hangjukat az irodalomban; olvasnak, ha olvasnak, ha nem, legtöbbjük akkor is értékes ember.” (Könyvtájékoztató, 1967. 2. sz.) A mi véleményünk: Baráth La-

jos olyan mondandóra lelt, amelyet hivatott számunkra elmondani. Úgy ábrázolja a munkásélet mai változásait, hogy szocialista módon valóságismerettel formálódó igaz realizmust teremt. Nem fél a munkástémák sablon rémétől, a társadalmi szükségszerűség szolgálatára mély humanizmusa, hite, igaz meggyőződése predestinálja. A szocialista irodalom legjavának példáját követve máris való értéke irodalmunknak. Ha nagyobb gondot fordít a pallérozottabb stílusra, ha nem torpan meg az önmaga által kitöltött úton prózairodalmunk sajátos hangú egyénisége lehet.



LUKOVSZKY LÁSZLÓ RAJZA